

ISSN : 1301-1197

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

1. Sayı

SİVAS - 1996

BURSA'LI MEHMET TAHİR'İN OSMANLI MÜELLİFLERİ ADLI ESERİNDE GEÇEN SİVASLI MÜELLİFLER

Yrd. Doç. Dr. Abubekir S. YÜCEL*

GİRİŞ

Bursalı Mehmet Tahir (1861-1925), *Osmanlı Müellifleri* adlı eseriyle şöhret bulmuş olan bir biyografi alimidir. Telif etmiş olduğu eserinde bin altıyüzden fazla Osmanlı müellifinin hal tercemesini vermek suretiyle büyük bir boşluğu doldurmuştur. Eserinin önsözünde; mensubiyetiyle iftihar duyduğu Osmanlı coğrafyasında yetişen erbâb-ı kemâlden, tedrisle meşgul olup eser veremeyen değil de bizzat eser yazan müelliflerin hayatını muhtasar da olsa yazmak amacıyla bu eseri kaleme aldığını belirtmektedir.

Osmanlı Müellifleri; Meşayih, Ulema, Şuarâ ve Udebâ, Müverrihûn, Etibbâ, Riyaziyyûn ve Coğrafiyyûn şeklinde fasıllara ayrılmaktadır. Biz de Osmanlılar zamanında Sivas'ın yetiştirmiş olduğu şahsiyetleri bir başlık altında toplamak düşüncesiyle bu çalışmayı hazırladık. Müellifin tasnifine bağlı kalarak aşağıdaki şekilde sınıflama yaptık. Müelliflerin ölüm tarihleri dikkate alınarak kronolojik olarak sıralama yapılmıştır. Bu çalışmamız metne bağlı kalınarak yapılan bir sadeleştirmedir.

A- ŞEYHLER VE MUTASAVVIFLAR

- I- Şihabüddin Ahmed Sivâsî (ö. 860 / 1455-56)
- II- Haşimî Emir Osman Efendi (ö. 1003 / 1494-95)
- III- Şemsüddin Sivâsî (ö. 1006 / 1597-98)
- IV- Abdulmecid Sivâsî (ö. 1049-1639/40)
- V- Abdulahad Nurî Efendi (ö. 1061 / 1650-51)
- VI- Nakşî Ali Efendi (Divrikli) (ö. 1062 / 1651-52)
- VII- Recep b. Şeyh İbrahim Cemaleddin Sivâsî
- VIII- Suzî Efendi (ö. 1246 / 1830-31)
- IX- Rüstem Efendi (ö. 1280 / 1863-64)

B- DİN ALİMLERİ

- I- Divrikli Fahreddin Muhammed Efendi (ö. 723 / 1323-24)
- II- İbn Hümam, Kemaleddin Muhammed Sivâsî (ö. 861 / 1456-57)
- III- Hüsrev Muhammed Efendi Sivâsî (Molla Hüsrev) (ö. 886 / 1481-82)
- IV- Muharrem Efendi (ö. 1000 / 1591-92)
- V- İsmail b. Sinan Sivâsî (ö. 1048 / 1638-39)

C- ŞAİRLER

- I- Nüzhet Muhammed Efendi (ö.1304 / 1886-87)

D- TABİPLER

- I- Ali Sivâsî

*Cumhuriyet Ün. İlahiyat Fakültesi, İslam-Tarih ve Sanatları Bölümü Öğretim Üyesi

A- ŞEYHLER VE MUTASAVVIFLAR

I- Şihabüddin Ahmed-i Sivâsî (ö. h. 860 / m. 1455-1456)¹

Müfessir ve Zeyniye Tarikatı meşâyihinden bir zat olup Sivaslı'dır. Ulûm-ı âliye (gramer, sintaks) ve ulûm-ı 'âliye (tefsir, hadis) gibi ilimleri beldeindeki alimlerden tahsil ettikten sonra, Zeyniye tarikatının kurucusu olan Zeynüddin Hafî hazretlerinin büyük halifelerinden olan Mehmed Efendi'ye intisâb eder. Bir müddet sonra, mürşidiyle beraber o tarihte mamur bir durumda olan Ayaslug² beldesine hicret eder. Aydınolu Mehmed Bey'den gördükleri hürmet üzerine buraya yerleşir ve ömrünün sonuna kadar da tedris ve irşadla meşgul olur. Mürşidlerinin irtihâlinde birkaç sene sonra, h. 860 (1455-56) tarihinde kendileri de vefât eder. Ayaslug istasyonundan kaza merkezi olan Kuşadasına giden şose yolun sol tarafında bulunan tarlalar içinde bulunan bir künbed harâbesi önünde medfundur.

Eserleri:

- 1- Uyûnüt-Tefâsir: İki cildir ve ulemâ arasında "Tefsîr-i Şeyh" unvanıyla şöhret bulmuştur.
- 2- Risâletü'n-Necât min Şerri's-Sıfât: Tasavvufa dâir bir eserdir.
- 3- Cezzâbü'l-Kulûb: Şakâyık sâhibi tasavvufa ait bir eseri olduğunu ifade ediyor ki bizim de gördüğümüz, ötüz babdan müteşekkil tasavvufî eseri olmalıdır.
- 4- Sirâciyye (şerhi): Farâize dâir.
- 5- Riyâzû'l-Ezhâr fî Celâilî'l-Ebsâr: Usul ve istilahlara dair yazılmış bir eserdir. Bu eser Şeyh Vefâ'i Konevî vasıtasıyla neşr olunmuştur.

Başı üzerindeki taşa:

Leyletül-ehadi fî yevmi's-sânî min şehri rebî'l-evvel se'ne sittîn ve semânîne mie, yazılıdır.

Be-dünyâ dil-i ne-bended her ki merdâst
Ki dünyâ bi-gümân endûh u derdâst

Be-gûristân nazar-kün tâ-be-yâbî
Ki în dünyâ harîfeş çend ber-dâst

Baş tarafındaki taşa;

Ne çünân refteem ki bâz âyem

Ayak tarafındaki taşa;

Nezelnâ hâhünâ sümme irtihalnâ
Vemâ ehadün 'ale'd-dünyâ bi-bâkin

Keze'd-dünyâ nüzûlün ve irtihâlün
Vemâ bâkin 'ale'l-insâni hâlün

yazılıdır.

II- Haşimî Emir Osman Efendi (ö. h.1003 / m. 1594-1595)³

Melâmiyye-i Bayrâmiyye tarikatının büyüklerinden bir zât olup Sivaslı'dır. Tahsilini İstanbul'da tamamladıktan sonra Vize'de⁴ Alaaddin Ali ve Gazanfer Efendilerden feyz almıştır. Nureddin-zâde Efendi'den⁵ Halvetî tarikatının usulünü alır. 1003 (1594-95) tarihinde vefat eden

1) Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul, 1333, I, 90-91

2) Ayaslug: Aydın vilayetinin İzmir sancağına tâbi Kuşadası kazasında bir nahiye. Bkz. Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lam*, İstanbul, 1306, I, 503

3) Mehmet Tahir, I, 188

4) Vize: Edirne vilâyetinin Kırkkilise sancağına bağlı bir kasabadır. Bkz. Şemseddin Sâmî, V, 4712

5) Nureddin-zâde Musluhiddin Mustafa Efendi (Filipe'li), Bkz. Mehmet Tahir, I, 181

Osman Efendi, Kasımpaşa'da yaptırdıkları dergâha defn edilmiştir. Haşimî mahlaslı ilâhilerini muhtevî divânçeleri tab' edilmiştir.

Beytlerinden Bazıları:

Şol kişi kîm cân u dilden Rabbini eyler talep
Hiç ola mı kim murâdın virmeye ana Çalap

Sen hemân ânun yolunda cidd ile cehd ide gör
Dâmen-i maksûda çün irmek dilersen çek ta'ab

Bâde-i aşkı ezal câmından içdinse eger
Mest-i aşk oldun sana îâzım degil mâ-i 'meb

İhvân ve muhiblerine gönderdikleri mektuplarını içeren bir de münşeâtı vardır.

III- Şemsüddin-i Sivâsî (Ebu's-Senâ Şeyh Semsüddin Ahmed es-Sivâsî) (ö.h1006/m. 1597-1598)⁶

Tarîkat-ı Halvetiyye'nin şübelerinden Şemsiyye'nin kurucusu olan ârif-i bi'llâh bir zât olup Zile'lidir⁷. Yedi yaşındayken, pederlerinin müşidi olan Amasyalı Şeyh Hızır Efendi'nin duâsını almak üzere peğeriyle birlikte Amasya'ya gider ve şeyhin teveccühüne mazhar olur. Memleketine döndükten sonra Tokat'a giderek ulemânın meşhurlarından olan Arakiyyeci-zâde Şemsüddin Efendi'den tahsile başlar. Daha sonra tahsilini İstanbul'da tamamlar. Tarikattan feyzleri Cumapazarlı⁸ Muslihüddin Efendi'yle, Şirvanlı Mecdüddin Efendi'lerden olmuştur. Sonraları Sivâs'a gelerek tadrîs ve irşâdla meşgul olurlar. "Nüh felek şemsî tolandı nûr ile" mısırânın delâleti olan 1006 (1597-98) târihinde vefât etmiştir. Eğri Seferinde⁹ bulunan ve duâsı kabul olan yüce zât-lardan biridir.

Menâkıpları Şeyh Recep Sivâsî'nin *Necmü'l-Hüdâ* ve Şeyh Nazmi-i İstanbulî'nin *Hediyetü'l-İhvân* ve Müstakim-zâde Süleyman Sâdettin Efendi'nin *Hulâsatu'l-Hediyeye* isimlerindeki eserleriyle diğer eserlerde mevcuttur.

Mensur Eserleri:

- 1- Şerhu Muhtasari'l-Menâri'l-Müsemmâ (bi-Zübdeti'l-Esrâr)
- 2- Şerhu Kavâidi'l-İrâb li'bni Hâşimi'l-Müsemmâ (bi-Halli'l-Meâkid)
- 3- Menâkıb-i Çehâr-ı Yâr-ı Güzîn (Matbudur.)
- 4- Cilâu Uyûni'l-Arâisi'l-Muhaddara
- 5- Nakdu'l-Hâtur¹⁰
- 6- Umdetü'l-Edîb fi't-Ta'lîmi ve't-Te'dîb (Farsça Gramer kitabı)
- 7- Şerh-i Gazalliyât-ı Sultân Murâd Hân-ı Sâlis
- 8- İlcâmü'n-Nufûs
- 9- Letâifü'l-Âyât ve Nukûşü'l-Beyyinât
- 10- Dâiretü'l-Uşûl
- 11- Huccet-i İlahiyye
- 12- Kıssa-i Mûsâ ve Hızır
- 13- Şerh-i Kelimât-ı Kümeyl b. Ziyâd

6) Mehmet Tahir, I, 95-96

7) Zile: Sivas vilâyetinin Tokat sancağında ve Tokat'ın 60 kilometre güneybatısında bulunan bir kazâ merkezidir. Bkz. Şemseddin Sâmî, IV, 2443

8) Cumapazarı: Manastır vilâyetinin Serfice sancağına bağlı bir kaza merkezidir. Bkz. Şemseddin Sâmî, III, 1835

9) Eğri (Eger): Budin'in 137 km. kuzeydoğusunda ve aynı isimdeki suyun üstünde şehir ve kale. Macarlar Eger, Almanlar Erlau, Agria ve Türkler Egri / Eğri derler. 9 eylül 1552'de muhasara edilmiş ve ağır kış şartlarından dolayı 39 gün sonra kaldırılmıştır. İsmail Hamî Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul, 1971, II, 275-276. 24 eylül 1596 tarihinde III. Mehmed zamanında tekrar muhasara edilmiş ve 19 gün sonra fethedilmiştir. Danişmend, III, 169-170

10) Şeyh İsmâil Hakkı Efendi hazretlerinin de bu isimde bir eseri vardır. (Müellif)

- 14- Menâzilü'l-Arifîn
- 15- Meclis

Manzum Eserleri:

- 1- Menâkıb-ı İmâm-ı Azam (Matbudur)
- 2- İrşâdu'l-Avâm
- 3- Menâsik-i Hacc
- 4- Mir'âtü'l-Ahlâk ve Mişveku'l-Eşvâk¹¹
- 5- İbret-Nümâ¹²
- 6- Gülşen-Âbâd
- 7- Heşt-Behişt¹³
- 8- Tercüme-i İlahî-Nâme-i Şeyh Attâr
- 9- Tercüme-i Pend-Nâme-i Şeyh Attâr¹⁴
- 10- Süleyman-nâme
- 11- Dîvân-ı Ârifâne
- 12- Mevlid-i Nebî (Matbudur)
- 13- el-Fesâyih fî tercümeti'r-Revâiyih
- 14- Tercüme-i Kasîde-i Bür'e
- 15- Mirâtü'l-Eşvâk

Gazellerinden:

Vâsil olmaz kimse Hakka cümleden dûr olmadan
Kenz açılmaz şol gönülden tâki pür-nûr olmadan
"Mûtû kable en-temûtû"¹⁵ sırrına mazhar olan
Gördi anlar haşr u neşri nefha-i sûr olmadan
Sen müyesser eyle yâ Rab bizlere beytin tavâf
İlmin ile âmil eyle va'de tekmîl olmadan
Hak cemâlin Ka'besini kıldı âşiklar tavâf
Yerde Ka'be gök yüzünde beyt-i ma'mûr olmadan
Mest hem mestâne geldüm tâ ezelden tâ ebed
İçmişem aşkın şarâbın âb-ı engûr olmadan
Mest olanlar kelâmı kendüden gelmez velî
Pes *ene'l-hak* nice söyler kişi Mansûr¹⁶ olmadan
Bir devâsız derde düşdi bu dil-i Şemsî müdâm
Hakka makbûl olmak ister halka menfûr olmadan

-
- 11) h. 1005'de vefât eden İstanbul Kadısı Bostan-zâde Yahya Efendinin de yirmisekiz bâb üzere müretteb ve bu isimde ve bu konuda bir kitabı mevcuttur. (Müellif)
  - 12) Bursalı Lamî Çelebi ile Uşak meşâyihinden Bursa'da Üçkuzular'da medfun ve Burusevî mahlaslı Mehmed Muhyiddin Efendinin de bu isimde bir eseri vardır ki bunlardan birincisi matbu diğeri elyazmadır. (Müellif)
  - 13) Mevlânâ İdris-i Bitlisî'nin bu isimde Farisî ibârede Osmanlı Tarihi, Şehî Bey'in *Tezkireti's-Şuarâ'sı*, Şehri-zâde Said Efendî'nin *Kostantuniyye* tarihi vardır. (Müellif)
  - 14) Matbu olan bu, şerh olmayıp şuarâdan 893 de vefât eden Edirne'li Emri'nindir. (Müellif)
  - 15) "Ölmeden evvel ölünüz", İsmail b. Muhammed el-Aclunî, *Keşfü'l-Hafâ*, Beyrut, 1351, II, 291
  - 16) Hallâc-ı Mansur, "ene'l-Hak" sözünden dolayı hicrî IV. asrın başlarında idâm edilmiştir. Geniş Bilgi için bkz. Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul, 1984, 117 vd.

Mevlid-i Nebî Manzûmelerinden;

Ey hüdâvend-i tuvânâ pâd-şâh
Yerde gökde senden özge yok ilâh
Yogiken eşyâyı icâd eyledin
"Kün"¹⁷ didün vîrânı âbâd eyledin

IV- Abdulmecid-i Sivâsî (ö. h.1049 / m. 1639-1640)¹⁸

Halvetiyye tarikatının büyüklerinden ve amcası Şeyh Şemsüddin Sivâsî'nin hulefâsındandır. Hal tercümesi ulemâ faslında bulunan Muharrem Efendi'nin¹⁹ oğludur. Sultan III. Mehmed'in davetine imtisâlen İstanbul'a gelerek vaaz ve talebe yetiştirmekle meşgul olurlar. "Bin kırk dokuzda aldı uçmakta mekân" mısraının delâleti olan 1049 (1639-40) tarihinde vefat etmiştir. Eyüp yakınlarında bulunan Nişancı'daki dergâha defn edilmiştir. Şiirlerinde Şeyhî mahlasını kullanan Abdulmecid Sivâsî'nin eserleri marbu değildir.

Eserleri:

- 1- Şerh-i Mesnevî
- 2- Lezâizü'l-Âsâr ve Lemâifü'l-Ezhâr
- 3- Şerhu alâ Kasfdei Mîmîyye li-Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî
- 4- Mıskalü'l-Kulûb
- 5- Fezâilü Salavâti'n-Nebî
- 6- Dürerü'l-Akâid
- 7- Müretteb Divân-ı İhâsiyyât
- 8- Şerhu Cezîretü'l-Mesnevî
- 9- Umdetü'l-Müste'iddîn fi's-Sarf
- 10- Makâsıdu Ayniyye²⁰ ve Mesâ'idü Ervâhı Tayyibe ve Ayniyye
- 11- Kahru's-Sûs fi ilcâmî'n-Nufûs
- 12- Meyâdinü'l-Fürsân (Farsca Gramer)
- 13- Tefsîr-i Fâtiha, gibi eserleri yirmiden fazladır.

V - Abdulahad Nu'î Efendi (ö. h. 1061 / m. 1650-1651)²¹

Halvetiyye meşâyih-i kirâmî arasında fazl u irfânî ile şöhret bulan bir zât olup, Sivaslı'dır. Mukaddimât-ı ulûmu tahsile başladıkları sırada, dayısı, muallim ve mürid-i kâmil olan Seyh Abdulmecid Sivâsî hazretleri, Sultan III. Mehmed tarafından İstanbul'a çağrıldığından, kendisi de tahsilini ve tasavvuftaki tefeyyüzünü burada tamamlamıştır.

Zahirî ve batınî ilimlerle ilgili icâzeti aldıktan sonra, irşâd için Midilli'ye gitmiştir. Burada bir müddet neşr-i ilim ve tarikatla meşgul olduktan sonra 1033 (1623-1624) yılında İstanbul'a çağrılarak, Muhammed Ağa Tekkesi şeyhliğine tayin edilir. Daha sonra 1041 (1631-1632) yılında Fatih Camii, 1051 (1641-1642) yılında Bayezid camii ve Ayasofya camilerine vâiz olarak tayin edilir. Bu şekilde vaaz ve irşâd, aynı zamanda da kitap yazmayla meşgul iken, "eş-Şeyh Abdu'l-Ahad" terkiibiyle şuarâdan Feyzî Efendi'nin; "Gittî cennete Abdu'l-Ahad" ve hulefâsından Şeyh Nazmî Efendi'nin; "Abdu'l-Ahad olsun mukîm-i cennet" mısralarının işâreti olan 1061 (1650-1651) tarihinde vefat etmiş ve Eyüp nişancısında, Abdulmecid Sivâsî hazretlerinin türbesinin karşısına defnedilmiştir.

17) Kur'an-ı Kerim, 36 / 82. "Bir şeyi yaratmak istediği zaman Onun yaptığı "Ol" demekten ibarettir. Hemen olurur."

18) Mehmet Tahir, I, 120

19) Mehmet Tahir, II, 21

20) Bu eser hakkında geniş bilgi: "y" harfinde zikredilen Şeyh Yâr Ali b. Siyavuş Divriki'nin *Kitâbu'l-Mekâsıdu'n-Necât fi'l-Mebdâi ve'l-Meâs ve'l-Meâd* 'in Türkçe şerhi olup 1038 tarihinde tamamlanmıştır ki bir nüshası Hâlis Efendi kütüphanesindedir. (Müellif)

21) Mehmet Tahir, I, 121-122

Tasavvuf ve rüyâ tabirlerine vukûfiyeti bütün herkese malumdur. Üç batına kadar silsileleri, Şeyh Evhadü'd-Dîn Abdu'l-Ahadi'n-Nûrî b. Muslıhu'd-Dîn Mustafa Safâyî b. İsmâil b. Ebi'l-Berekât'dır. Bunlardan pederleri olan Safâyî Efendi, kuzâtdan ve Abdulmecid Sivâs'nin dedeleri Ebu'l-Berekât'ın kerîmezâdeleri ve *Mültekâ* şârihlerinden Sivas Müftüsü İsmâil Efendi'nin oğludur. Anneleri de Ebu'l-Berekât'ın oğlu Muharrem Efendi'nin kızıdır.

Eserlerinin Başlıcaları

- 1- Şerh-i Erbainiyyât
- 2- Riyâzu'l-Ezkâr
- 3- Te'dîbü'l-Mütemerridîn fi İslâmi'l-Ebeveyn
- 4- Risâletün fi Hayâti'l-Hızır ve İlyas
- 5- Risâletün fi Tevfîkı Teâruzi'l-Âyât
- 6- Risâlet-i Mir'âti'l-Vücûdi fi'l-Merâtib-i Külliyyeti ve'l-Hazarât
- 7- Risâletün fi Nef'i Mesâ'i'l-Ahyâi li'l-Emvât
- 8- Risâletün fi Cevâzi Edâ'i'n-Nevâfili bi'l-Cum'a
- 9- Risâletün fi Şerâiti İsticâbeti'd-Düâ
- 10- Risâletün fi Muhabbeti'l-Abd li-Rabbih
- 11- Risâletün fi Hakikati Leyleti'l-Kadr
- 12- Risâletün fi Şürûti Talebi'l-İmî'n-Nâfi'
- 13- Risâletün fi İsbâti's-Şuûri li-Ehli'l-Kubûr
- 14- Risâletün fi Subûti Tayyi'l-Mekân li-Evliyâi'l-Ümmet
- 15- Risâletün fi Cevâzi Devrâni'l- Sûfiyye bi'l-Lügati't-Türkiyye
- 16- Risâletün mâ Arafnâk
- 17- Şerh-i Kelimât-ı Kümeyl b. Ziyâd
- 18- Merâtib-i Ma'rifeti'r-Rahmân
- 19- Risâletü'l-İtriyye
- 20- İnkâzü't-Tâlibîn
- 21- İsbâtü'l-İlmi ve's-Şuûr
- 22- Huccetü'l-Vidâd
- 23- el-Adlû ve'l-Eksâtü beyne't-Tefrîd ve'l-İfrât
- 24- Kasmü'l-Mübtedîf
- 25- Dürer-i Nûrî
- 26- Risâletü't-Tâc
- 27- İsbâtü'l-Vâcib fi Mâhiyeti'l-Vücûd
- 28- Mir'âtü'l-Vücûd ve Mirkâtü's-Şühûd

Ârifâne Gazellerinden:

"Küntü kenzün"²² sırrıdır dünyâ ve ukbâdan garaz
Ana mektep-hânedür bu çarh-ı mînâdan garaz
Enfûs ü âfâkı rü'yetle kemâle ârif ol
Ma'rifetdür çünki mahlûkât-ı bî-dâddan garaz
Bir mu'ammâdur bu âlem fehm iden âriflere
İsm-i a'zam sırrıdır çün ol mu'ammâdan garaz
Sufiyâ esmâda kalma gel müsemmâ dersin al
Bil müsemmâdur gözüm ta'lîm-i esmâdan garaz
Ko mebâdî şuglünü sen maksad-ı aksâyı gör
Çün netâyiçdür kamû sugrâ vü kübrâdan garaz
Katresinde niçe ummân gizlidir dili bahrînün
Hâsılı der-hakikatdur o deryâdan garaz
"Nuriyâ" hiç gayri matlab kalmadı âşıklara
Hak cemâlidür hemîn cennât-ı ukbâdan garaz.

22) "Ben gizli bir hazine idim.." Aclunî, II, 132

VI - Nakşî Ali Akkirmânî (Divrikli) (ö. h.1062 / m.1651-1652)²³

Halveî tarikatının büyüklerinden ârif ve fâzıl bir zât olup *Aynü'l-Hayât* isimindeki manzum tasavvufî eserinde doğum yerinin Divrik olduğu yazılıdır. Matbu olan meşhur divânından²⁴ başka;

- 1- Manzûme-i Aynü'l-Hayât
- 2- Vâkıât
- 3- Bey'at-nâme
- 4- Manzûme-i Gûriyye, isminde eserleri vardır.

Vefâtları "Tarrâc-ı Nakşî" terkîbinin delâleti olan 1062 (1651-52) tarihine tekâbül etmektedir. İrşâd için gönderildikleri Akkırman'da medfundur. *Vâkıât* isimindeki eserlerinde "sâlifü't-tercüme Ramazan Efendî hulefâsından olup, Kırım'dan Özi'ye hicret eden Murâd-ı Kırımî'den mustahlef" bulunduğu yazılıdır.

Şiirlerinden;

Lî-ma'allâh mektebinde okudunsa mâ-sebak
Sen seni bildin nedensin aç gözün bir hoşca bak

Gazellerinden;

Eyâ sen sanma kim senden bu güftârı dehân söyler
Ve yâ terkîb olan unsur ve yâ lahm-i zebân söyler
Seni ol sana bildürmek murâdın kâs idüb mevlâ
Anâsırdan geyüb birdon yüzünden tercümân söyler
Hayâl-i zıll yeter ibret görünen hayme-i tende
Degıldür nutk iden sûret derûnunda duran söyler
Şular kim bilmedi nefsin arefden almadı dersin
Degıldür hakka ârifler özün bilmez yalan söyler
Kimindür bunca cünbüşler kimindür nutk iden cevher
Özünden olmadın ârif özünden özge-gân söyler
Yaratdı cümle eşyâyı özün pinhân idüp anda
Göründi niçe bin yüzden velî kendi nihân söyler
"Sekâhüm Rabbühüm"²⁵ hamrin içen âşıklar ey Nakşî
İrer ma'sûkuna anlar mekândan lâ-mekân söyler

Hicrî 1047 (1637-38)'de tamamladıkları *Gûriyye* adlı eserinin mukaddimesinde;
Gel berû ey derdi yoldâş eyleyen
Râh-ı aşkda gözlerin yaş eyleyen.

VII- Recep b. Şeyh İbrâhim Cemâleddîn-i Sivâsî²⁶

Şemseddin Sivâsî hazretlerinin kardeşi oğlu, damadı ve halifesidir. Âlim ve fâzıl bir zâtdır. Eserleri matbu olmayıp bazıları şunlardır; (Arapça)

- 1- Necmü'l-Hüdâ fî Menâkıbı's-Şeyh Şemsü'd-Dîn Ebu's-Senâ
- 2- Esmâu'l-Usûl
- 3- Nûru'l-Hüdâ

23) Mehmet Tahir, I, 171-172

24) Bu divânda geçen Nakşî mahlasına aldanılarak yanlışlıkla *Divân-ı Şâh-ı Nakşibend* ismiyle basılmıştır. Matbu olmayan nüshasında fazla şiirler vardır ki birtanesi tarafından Ramazan Efendî Dergâhı kütüphânesine hediye edilmiştir. (Müellif)

25) Kur'an-ı Kerim, 76 / 21, "Rableri onlara tertemiz bir içki içirir."

26) Mehmet Tahir, I, 75

4- Mecmua-i İlâhiyyât

Sivas'da Hazret-i Şemseddîn Dergâhında medfundur.²⁷

VIII- Suzî Ahmed Efendi (ö. h.1246 / m. 1830-1831)²⁸

Şemseddin Sivâsî hazretlerinin ahfâdından âşık bir zât olup Sivaslı'dır. Ulûm-ı âliye ve âliye-yi Hâdimî'den, Tasavvufu da Seyh Abdulmecid Efendi'den öğrenmiştir. 1246 tarihinde irtihâl eden bu zât Şemseddîn Sivâsî'nin yakınlarına defn edilmiştir. Sûzî mahlaslı ilâhilerini ihtivâ eden *Dîvân*'ı matbûdur. Ayrıca *Kasîde-i Bür'e* ve *Sülûk-Nâme* isiminde eserleri vardır.

Beyitlerinden;

Ne ararsın bu fenâ bâğında sen
Dil gülîstânındaki ezhârî gör.

IX- Rüstem Efendi (Muhammed Rüstem Râşid Efendi) (ö. h.1280 / m.1863-1864)²⁹

Nakşibendî tarikatının büyüklerinden bir zât olup, Sivaslı'dır. Mevlânâ Halid Bağdâdî hulefâsından Abdu'l-Fettâh Efendi'den müstahlefdir. Hicrî 1280 (1863-64) tarihlerinde memleketinde vefât etmiştir. Yirmiyi aşkın risâleleri olduğu rivâyet edilir. Hicrî 1241 tarihinde telif ettiği, Arapça olan ve kendi hattıyla yazdığı *Esmâ-i Hüsnâ* şerhinde her ismin sonunda, Hazz-ı Ârif ifâde-siyle ârifâne sözleri vardır. 1276 (1859-60) tarihinde toplayarak tertib ettiği Nakşî silsilesini açık-layan tomar şeklindeki eseri matbudur.

B- DİN ALİMLERİ

I- Divrikli Fahreddin Muhammed Efendi (ö. h.723/m.1323-1324)³⁰

Sultan Osman Gazî devrinin büyük zâtlarından biridir. Hal tercemesi meşayih faslında zikredilen Yar Ali Çelebi'nin dedesi bu zâtın amca oğludur.³¹ 723 (1323-24)'de Şam'da vefat etmiştir. Arapça ilimlerin her dalında, nazım ve nesirde derin bilgi sahibidir. Meşhur Ebu Hayyân (Endülüsî) *Kitâb-ı Şuarâ-yı Asr* adlı eserinde bu zât için; eserlerinden *Nahv-i Arabî* manzûmesini bana arz etti. El-hak çok beğendim ve kendisinden Farsça ve Türkçe lisanlarını öğrendim. Türkçe'nin kaidelerini açıklayan *Ümmehâtü'l-Kelimeteyn* isiminde bir kasîdesi olduğu gibi, güzel bir lügatı ve başka kasîdeleri de vardır, diyor. Bu kasîde *Keşfü'z-Zünûn* 'da *Kasîde fî Kavâidi Lisâni't-Türk* maddesinde zikredilmektedir.

Kitâbu'l-Kudûrî'yi nazm şeklinde tahkik etmiştir. Mevlânâ Kadî Muhammed b. el-Mansûrî Kalavun da bu zâtdan istifâde etmiştir. Üç lisanda nazm ve nesre muktedir bir kimsedir. Bir aralık Gazze'de muhtesiplik vazîfesinde bulunmuştur. Türk kabilelerinden Salir (Sulgur) kabîlesindedir.

II- İbn-i Hümâm Kemâleddin Muhammed-i Sivâsî (ö. h. 861 / m.1456-1457)³²

Fatih devri Hanefî fukahâsından olup, ilmîni Mısır'da tamamlamıştır. Fıkıh usûlü ve Arap edebiyâtında çok derin bir bilgi sahibi idi. Tasvavvufda da intisâbı vardır. Hicrî 861 (1456-57)'de Mısır'da vefât etmiştir.

27) Bu dergâh Sivas şehir merkezinde bulunan ve Meydan Câmi ismiyle anılan câmiin avlusundadır.

28) Mehmet Tahir, I, 89

29) Mehmet Tahir, I, 76-77

30) Mehmet Tahir, I, 303-304

31) Bkz. Mehmet Tahir, I, 192. Bu zâtın babası Zeyneddin Siyavuş, Divrik'li ise de Amasya'ya hicret etmiştir.

32) Mehmet Tahir, I, 221; İbn-i Hüman, atalarına nisbetle Sivaslıdır. Aslen Mısır'ın İskenderiyye şehrinde doğmuştur. Geniş bilgi için bkz. Hakkı Aydın, *Sivaslı Kemâleddin İbn-i Hümâm ve Tahriri*, Sivas, 1993, s. 42. vd.

Eserleri:

- 1- Fethu'l-Kadîr (Hidâye Şerhi)
- 2- Fevâtihu'l-Efkâr ismindeki Mukaddimetü't-Teşrih şerhi
- 3- Zâdü'l-Fakîr (Hanefî furûuna dâir)
- 4- Müsâyere (Kelama dâir)
- 5- Tahrîr (Usûle dâir)

Müsâyere'nin Kemâl b. Ebî Şerîf tarafından yapılan şerhi Mısır'da basılmıştır.

Bunlardan başka;

- 6- Şerhu Bedû'n-Nizâm li'bni Sââtî
- 7- Şerhu Hadîsi Kelimetâni Haffîetân.

III- Hüsrev Muhammed Efendi-i Sivâsî (Molla Hüsrev) (ö. h.886 / m.1481-1482)³³

Osmanlı ulemâsını en büyüklerinden olup³⁴ Tokat civârındaki Türkmenlerden Ersak kabilesindedir.³⁵ (Mâte reîsü'l-ulemâ) ve (Rahmetü'llâhi aleyhi dâimen) terkiplerinin nâuk olduğu 886 (1481-82) tarihinde İstanbul kadısı iken vefat etmiştir. Nâşî Bursa'ya nakledilerek, Zeynlerde yaptıkları medresenin havlusuna defnedilmiştir.

Kendinden öncekilerin kitaplarından hergün iki varak yazmayı alışkanlık edindiğinden dolayı, bizzat kendi el yazısı ile pek çok nefis eserler bırakmış ve bunlar, vefatından sonra gayet de pahalı olarak satılmıştır.

Eserleri

- 1- (Telvîh, Şerhu Miftâh, Usûlü Pezdevî, Evâilü Tefsîr-i Kâdî ve Mutavveluhû)ya yazdığı haşiyeler.
- 2- Dürer ve Gurer (Fıkıha dair)³⁶
- 3- Mirkât ve Mir'ât (Usulü fıkıha dair)³⁷
- 4- Nakdü'l-Efkâr fî Reddî'l-Enzâr: Alaaddin Rûmî'nin; (Tesmiye, Ahbâru'n-Nübüvvet, Fıkıh, Usûl, Belâgat, Mantık) konularında kaleme aldığı risalesinin şerhidir.

Fatih Sultan Mehmed Han'ın bu zât için "zamanımızın Ebû Hanifesidir" dediği söylenir. Şiir de yazan Molla Hüsrev'in yazdıklarından bazı mısralar:

Başıma bezm-i gam-ı aşkunda câm-ı efsar yeter

Zahmın ile kanlı pîrâhen-i kabâ-yı zer yeter

33) Mehmet Tahir, I, 292-293

34) *Câmiu'l-Mevzâat* ismindeki eserini Sultan III. Mehmed'e takdim eden Mustafa b. Ebî Bekr Efendi ile *Fetevâ-yı Bezzaziyye* 'yi tercüme eden Şeyh Ahmed b. Mûsâ ve Sivas'ın Domanis karyesinden olup *Keşfü'z-Zünân*'da geçen *Mecmeu'l-Akvâl fi'l-Hukm ve'l-Emâl* müellifi Ahmed Efendi'ler de Sivas'tan yetişen eser sahibi ulemâdandır. (Müellif)

35) Mevlâna Hüsrev'in bir mühtedî-zâde olduğuna dâir *Şakâyık* (Bkz: Mecdî Mehmet Efendi, Hadâiku's Şakâik "Neşre haz. Abdulkadir Özcan, İst., 1989 c.I, s. 135 vd). tercümesinin rivâyeti mevsuk değildir. Çünkü bu tercümenin haşiyesinde Sivas ile Tokat arasındaki Yerköy karyesinden olduğuna ve hatta *Dürer ve Gurer*'in hâtîmesinde "Ene'l-fakîr Muhammed b. Ferâmuz b. Ali 'âmelehümü'llâhu bi-lutfihi'l-celiyyi ve'l-hafî" buyurması veddi itibariyle müslüman oldukları ortaya çıkar. (Müellif)

36) 1043 de kuzâtdan Süleyman b. Velî-i Ankaravî ve 1136 de Şam Kadısı iken vefât eden, Gelibofulu Osman ve Ya. Nâibî iken 1316 da vefât eden Boyabadlı Kara Bekir Efendiler tarafından tercüme edilmiştir. (Müellif)

37) İzmîrî Muhammed b. Velî, 1292'de İstanbul'da vefat eden Mersin müftüsü Ahmed Hilmi Tarsûsî ve Mustafavî Mostârî ve fetevâ sâhibi Hâmid ve 1167 tarihinde vefât eden Hamzai Darendevî ve 1117 tarihinde vefat eden Muhammed Tarsûsî tarafından haşîye yazılmıştır. (Müellif)

Mezarındaki yazı:

Menba'-i ilm-i hüner, vâris-i ulûm-ı hayru'l-beşer, fâzıl-ı hurşîd-i eser, sâhibü'd-Dürer ve'l-Gurer Mevlânâ Muhammed Husrev.

878 tarihinde Fatih Sultan Mehmed Han'a hediye ettikleri kendi hattıyla yazdığı Dürer adlı eserinin nüshası Köprülü Kütüphanesi'ndedir.³⁸

IV- Muharrem Efendi (ö. h. 1000 / m.1591-1592)³⁹

Müelliflerden bir zât olup Zile'lidir. Şemseddin Sivâsî'nin büyük kardeşidir. Halvetiye şeyhlerinden Abdulmecid Şirvanî'nin halifesidir. 1000 (1591-92) tarihinde Zile'de irtihal etmiştir. Eserlerinde meşhur olan Nahivden *Câmi'* ye yazdığı *Fevâid-i Ziyâiyye* haşiyesidir ki ibâresi kolay olduğundan dolayı talebenin rahatça anlayabileceği bir tarzdadır. Bu haşiyenin ikinci cildi Abdullah Eyyûbî tarafından tamamlanmıştır.

Eserlerinden Bazıları:

- 1- Hediyetü's-Sülûk fî Şerhi Tuhfetü'l-Mülûk
- 2- Telhîsü'l-Miftâh minü'l-Meânî ve'l-Beyan
- 3- Nefehâtü'l-Üns Tercümesi (Bu eserin matbu tercümesi Lamiî Çelebi tarafından yapılmıştır.)
- 4- Menâkıbu'l-İmmei's-Selâse alâ Mezhebi Ehli's-Sünneti ve'l-Cemâa

Babası Muhammed b. Hacı İlyâs'ın da Farsça Lügatı vardır ki bir nüshası Millet Kütüphanesi'nde mevcuttur. Hediyyenin kendi-el yazısı ile olan nüshası da Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde mevcuttur.

Mevlâna Câmi'nin Arapça olan *Kâfiye* şerhinden başka bir de Farsça ve daha mufassal bir *Kâfiye* şerhi vardır ki, yazma bir nüshasını Selanik'de Mimar Paşa Dergahı Kütüphanesi'ndedir. Osmanlı ulemasından Hızır b. İlyas-ı Gümülcinevî'nin *Es İletü'l-Kutbiyye* isminde bir *Kâfiye* şerhi vardır.

V- İsmail b. Sinan-ı Sivâsî (ö. h.1048 / m.1638-1639)⁴⁰

Fukahanın meşhurlarından bir zâ olup 1048 (1638-39) tarihinde Sivas'ta vefat etmiştir. Tahsilini ve tasavvuftaki sülukünü Abdulmecid Sivâsî'den yapmıştır.

Eserleri:

- 1- Ferâid (Mülteka şerhi)
  - 2- Risâletü's-Segâir ve'l-Kebâir (İbn Nüceym'in eserine şerhtir.)
- Ferâid'in bir nüshası Ayasofya Kütüphanesi'ndedir.

C- ŞAIRLER

I- Nüzhet Muhammed Efendi (Deli Nüzhet - Sivâsî) (ö. h.1304 / m.1886-1887)⁴¹

Ediplerden bir zât olup aslen Tatar olup, doğum yeri Sivas'dır. Matbuat müdürlüğü v.s. gibi bir hayli işlerde bulunduktan sonra, aklî dengesini yitirerek 1304'de Sivas'da vefat etmiştir.

38) 875 tarihinde bizzat kendisinin yazdığı ve Fatih Sultan Mehmed'e sunduğu *Mir'ât ve Mirkât* adlı eserinin nüshaları Yeniceami Kütüphanesinde. Bu eserin künyesinde Mahammed b. Ferâmu: b. Ali ibâresi görülmektedir.

Nâsır-ı Tûsî'nin Mantûğa dâir Farsça *Esâsü'l-İktibâs* ismindeki eserini de Fatih'e tekdîm etmiştir ki kendi hattıyla olan nüshası Topkapı Kütüphanesi Revan Bölümünde'dir. Baş kısmında 19 beyitlik gâyet belîğ bir Arapça kaside vardır. (Müellif)

39) Mehmet Tahir, II, 21

40) Mehmet Tahir, I, 229

41) Mehmet Tahir, II, 467

Eserleri:

- 1- Mugni'l-Kitap (Edebi kaidelerden bahseden en önemli eseridir.)
- 2- Nüzhetü'l-Münşeât
- 3- Muaddilü'l-İmlâ ve Mükemmilü'l-İnşâ
- 4- Kirli Çıktı (Esası tarihe dayanan bir olayı tasvir eden ve ahlaka dayalı bir eserdir ve matbudur.)
- 5- Letâifü'l-Muhadarât

İslam alimlerinden Hindî'nin *Izhâru'l-Hak* isimdeki dinî eserinin birinci cildini tercüme ve neşre muvaffak olmuştur ki, ciddi olarak mutalaaya şâyan bir eserdir.

D- TABİPLER

I- Ali-i Sivâsî (Ebû Abdillâh Ali b. Muhammed b. Ali es-Sivâsî)⁴²

Faziletli tabiplerden bir zât olup Sivâsî'dir. Selçuklu emirlerinden Emir Yeşbek namına telif ettiği *Kitâbu İksiri'l-Hayât fî Telhîsi Kavâidi'l-Muâlecât* isimdeki mufasal tıbbî eserinin mukaddimesi Arapça, diğer kısmı ise Farsçadır. *İkdu'l-Cumân* 'da tafsilatıyla yazıldığı üzere Emir Yeşbek, Amasya'da Selçuklular koluna dayanan Taceddin Altınbaş'ın Atabeyi olup 718 (1318-19)'de savaşta Amasya'ya öldürülmüş ve evladı Mısır'a kaçmıştır.

KAYNAKÇA

- Aclunî, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ*, Beyrut, 1351, I-II.
- Aydın, Hakkı, *Sivaslı Kemaleddin İbn-i Hümmam ve Tahriri*, Sivas, 1993.
- Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul, 1333, I-III.
- Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul, 1971, I-VI.
- Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul, 1984.
- Mecdi Mehmet Efendi, *Hadâiku's-Şakâik*, (Neşre haz., Abdulkadir Özcan), İstanbul, 1989.
- Şemşeddin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, İstanbul, 1306, I-VI.

42) Mehmet Tahir, III, 225